

Hikmet Yurdu Yıl:1, S.2, (Temmuz-Aralık-2008) ss. 49-60

İletişimde Ben-Dili

-“Ashâbu’l-Karye” Kıssasından Bir Kesit-

Abdurrahman Kasapoğlu*

ÖZET

Günümüzde iletişim alanında yapılar araştırmalar, insan ilişkilerinde “ben-dili”ni kullanmanın önemini ortaya koymuştur. Kur’an’da anlatıldığına göre, Ashâbu’l-Karye kıssasında halkını peygamberlere uymaya davet eden kişinin ben-dilini kullandığı dikkat çeker. Kıssada anlatılan örnek olayda, ben-dili öğelerine nasıl yer verildiğini ve ben-dilini kullanmanın avantajlarını açık bir şekilde gözlemleriz.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Ben-dili, İnsan İlişkileri, Kur’an, Kutsal Kitap

ABSTRACT

ME-LANGUAGE MODEL IN COMMUNICATION -A SECTION FROM “ASHABU’L KARYE (VILLAGERS)” ANECDOTE IN KORAN-

Nowadays, the studies made in the field of communication show the significance of using a “me-language” in communicating with others. As it is told in Koran, the person who invites his people to follow the prophets in the holy Anecdote “ Ashab’ul Karye (Villagers)” uses a me-language communication model. In this anecdote we see the elements of me-language communication model and the advantages of using it.

Key Words: Communication, Me-Language, Human Relations, Koran, Holy Anecdote.

Giriş

Kur’an’ın önemli kıssalarından birisi “Ashâbu’l-Karye” diye anılmaktadır. Bu kıssada anlatıldığına göre, bir bölgenin halkına Allah’a iman etmeleri ve O’na ortak koştukları şeyleri terk etmeleri için Elçiler gönderilir. Fakat bölge halkı elçilere inanmadıkları gibi, bu işten vazgeçemedikleri takdirde onları cezalandırmakla tehdit ederler. Bu sırada o bölge halkından olan, elçilerin getirdiği mesajlara iman eden bir kişi, halkına, elçilere iman etmeleri yönünde öğüt vermeye

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

başlar. (Yâsîn, 36/13-20) Halkına öğüt veren kişinin, konuşması sırasında ben-dilini kullanarak onları uyarmaya çalıştığı Kur'an'da açıkça görülür.

Birçok Kur'an âyetinde ben-dili kullanımının örneklerine rastlarız.¹ Biz araştırmamızda Ashâbu'l-Karye kıssasında halkına öğüt veren kişinin ben-dilini kullanarak hedeflediği amaçları ve ben-dilini kullanış şeklini inceleyeceğiz. Halkını uyaran kişinin ağzından Kur'an âyetlerine yansıyan ve ben-dili ile yapılan konuşmada yer alan iletişim inceliklerini, yöntemlerini belirlemeye çalışacağız. Bunu yaparken, günümüzde "ben-dili" hakkında yapılmış araştırmalardan ve bu alanda elde edilen verilerden yararlanacağız.

İnsan İlişkilerinde Ben-Dili

Ben-dili, iletişimi kolaylaştıran etkenlerden birisidir.² Sağlıklı ve etkili bir iletişim kurabilmek için muhataplara sen-dili yerine ben-dili³ ile mesaj gönderilmelidir. Ben iletileri, bireyin duygularını, düşüncelerini ya da diğer yaşantılarını açıklayan ifadelerdir. Bu tür mesajlar sübjektif tepkileri, düşünceleri, beklenti ve

¹ Kur'an'da ben-dili'nin kullanıldığını düşündüğümüz pasajlardan bazıları şunlardır: "Seninle tartışmaya girerlerse de ki: **Ben** de özümü Allah'a teslim **ettim**, bana uyanlar da." (Âl-i İmrân, 3/20) "Ben, benden önce gelen Teorât'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılman bazı şeyleri helâl yapayım diye gönderildim. Size Rabb'inizden bir mucize getirdim, Allah'tan korkun, bana itaat edin. Allah **benim** de **Rabb'im**, sizin de Rabb'inizdir; O'na kulluk edin, doğru yol budur." (Âl-i İmrân, 3/50-51) "De ki: "Gökleri ve yeri yoktan var eden, besleyen, fakat kendisi beslenmeyen Allah'tan başka dost mu **tutayım?** **Ben** İslâm olanların ilki olmakla **emrolundum**, de ve sakın ortak koşanlardan olma!" De ki: "Eğer **Rabb'ime** isyan **edersen**, büyük bir günün azabından **korkarım!**" (En'âm, 6/14-15) "De ki: "Benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm hep âlemlerin Rabb'i Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana böyle emrolundu ve **ben** Müslümanların **ilkiyim.**" De ki: "Allah, her şeyin Rabb'i iken **ben** O'ndan başka Rab mi **arayayım?**" (En'âm, 6/162-164) "Ve eğer yüz çevirseniz, elbette **ben** sizin için büyük bir günün azabından **korkarım.**" (Hûd, 11/3) "Ey kavimim, **ben** onları **kovarsam**, Allah'a karşı beni kim savunur? Düşünmüyor musunuz?" (Hûd, 11/30) "Yalnız Allah'a tapın. Ciddan **ben**, sizin, acı bir günün azabına uğramanızdan **korkuyorum.**" (Hûd, 11/26) "Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik; "Ey kavimim, dedi, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur; ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. **Ben** sizi bolluk içinde görüyorum ve **ben** sizin için kuşatıcı bir günün azabından **korkuyorum!**" (Hûd, 11/84) "Yusuf şöyle dedi: "Siz zıkk olarak verilen yemek henüz size gelmezden evvel bu rüyamın yorumunu size haber vermiş olurum. Bu yorum Rabb'im'in bana öğrettiği şeylerdendir. **Ben**, Allah'a inanmayan, âhireti de inkâr eden bir kavmin dinini **terk ettim.** Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine **uydum.** Bizim, herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmaya hakkımız yoktur." (Yûsuf, 12/37-38) "Fakat O Allah **benim Rabb'imdir**, **ben** Rabb'ime hiç kimseyi **ortak koşmam!**" (Kehf, 18/38) "Hayır, dedi. Rabb'iniz, göklerin ve yerin Rabb'idir ki, onları yaratmıştır. **Ben** de buna şahitlik **edenlerdenim.**" (Enbiya, 21/56) "Şimdi gördünüz mü siz ve eski atalarınız neye tapıyorsunuz? dedi. Onlar **benim** düşmanumdur. Yalnız âlemlerin Rabb'i **benim** dostumdur. **Beni** yaratan ve **bana** yol gösteren O'dur. **Bana** yediren ve içiren O'dur. Hastalandığım zaman **bana** şifa veren O'dur. **Beni** öldürecek, sonra diriltecek O'dur. Ceza günü hatamı başılayacağımı **umduğum** O'dur." (Şuara, 26/75-82) "Ey kavimim, sizin için o çağırma gününden **korkuyorum.**" (Mü'min, 40/32) "Bir zaman İbrahim babasına ve kavmine demişti ki: "**Ben** sizin tapıtığınızdan **uzağım.** **Ben** yalnız beni yaratana **taparım.** Çünkü O, bana doğru yolu gösterecektir." (Zuhruf, 43/26-27) "Âd'ın kardeşlerini an: Ahkâf'daki kavmini uyarmıştı. Onun önünden ve ardından nice uyarıcılar gelip geçti: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin; **ben** sizin büyük bir günün azabına uğramanızdan **korkuyorum.**" (Ahkâf, 46/21; ayrıca bkz., En'âm, 6/76-81)

² Berna Bridge, **Okulda İletişim**, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2003, s. 34.

³ İletişimde, nutuk atmaktan, tek taraflı konuşmaktan korunmak için bir takım önerilerde bulunulmuştur. Bunlardan birisi, kişinin kendi duygularını paylaşarak muhatapın duygularını ortaya çıkarmasıdır. (Phillip Mountrose, **Çocuklarla ve Gençlerle İletişime Geçmenin 25 Yöntemi**, Çev. Fatma Can Akbaş, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 165)

inançları ortaya koyarlar. Ben iletileri, taraflar arası iletişimde soruna açıklık getirmede etkili bir yoldur.

Ben-dili ile konuşmak kişinin kendisinden bahsetmesi ya da kendisini övmesi demek değildir. Ben-dili, kaynağın kabul etmediği muhatap davranışının tanımını yapan, bu davranışın kendisini somut olarak nasıl etkilediğini ve ne tür duygular yaşattığını açıklayan, dürüst ve sorumlu bir kızgınlık ifadesidir. Ben-diliyle, sen-dilinin içerdiği olumsuz anlamı iletmeden, mesaj gönderilir.⁴

Sen mesajlarının hiçbirisi kaynağın kendisi hakkında hiçbir şey söylemez. Odak noktası hep karşıdaki kişidir. Birey, bir davranış hakkında neler düşündüğünü belirttiğinde ya da davranışın kendisini somut biçimde nasıl etkilediği konusunda bir şeyler söylediğinde mesaj, sen mesajı yerine ben mesajı olur.⁵

Muhatabın davranışları kaynağın gereksinmelerini karşılamasını ya da mutluluğunu engellediği zaman kaynak üzüntü duyar, rahatsız olur, hatta hayal kırıklığına uğrayabilir. Bu durumda kaynak sen merkezli değil, ben merkezli bir kod kullanılmalıdır. Çünkü sen iletileri konuşan merkezli değil, muhatap merkezlidir.⁶

Ben-dili ile sen-dili arasındaki en önemli fark; ben-dilini kullanan kaynağın o anda kendisinde oluşan gerçek duygularını ifade etmesidir. Karşısındaki kişiyi olduğu gibi kabul edip, hissettiklerini onunla paylaşmasıdır. “Sen” diye başlayan cümleler yerine “ben” diye başlayan cümleler kurmasıdır. Duyguların ifade edilmesinde eleştirme, suçlama ve yargılamanın olmamasıdır. Sen-dilinde ise, suçlama ve yargılama olmasıdır.⁷

Etkili bir ben-dili mesajının şu üç öğeyi içermesi gerekir: Birincisi, kabul edilmeyen ya da hatalı olan davranışın yalın, açık, yorumsuz bir şekilde yargılamadan ve suçlamadan tanımlanması; ikincisi, kabul edilmeyen davranışın konuşan üzerindeki somut, gerçek ve kesin etkisinin söylenmesi; üçüncüsü ise, kabul edilmeyen davranışın konuşanda yarattığı duyguların ifade edilmesidir. Ben-dilinin öğeleri olan davranış, etki ve duygunun mutlaka burada ele aldığımız şekilde sıralanması gerekmez, etkiyle duygu yer değiştirebilir, hatta bazen bunlardan biri bulunmayabilir. Bununla birlikte öncelikle davranışın tanımlanması iletişimi kolaylaştırabilir.⁸

⁴ Jeff Mc. Whirter, Nilüfer Voltan-Acar, **Çocukla İletişim**, M.E.B., İstanbul, 2005, s. 98; Yener Özen, **Sorumluluk Eğitimi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s. 76-77; Aysel Çağdaş, **Anne-Baba- Çocuk İletişimi**, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2003, s. 131.

⁵ Haluk Yavuzer, **Çocuk Eğitimi El Kitabı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 32.

⁶ İbrahim Dönmezer, **Ailede İletişim ve Etkileşim**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 112.

⁷ Fatih Kalkınç, **Okul Evde Başlar**, Nobel Yayın Dağıtım, İzmir, 2004, s. 187; Çağdaş, s. 133.

⁸ Thomas Gordon, **Etkili Öğretmenlik Eğitimi**, Çev. Emel Aksay, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 128-131; Recep Nas, **İlkem Çocuklara Saygı Duymak**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2006, s. 116-118; Aysel Çağdaş, Zariye Şahin Seçer, **Anne-Baba Eğitimi**, Eğitim Kitabevi, Konya, 2004, s. 198; Çağdaş, s. 134.

Ben-dili ile konuşmanın yararları:⁹ Ben-dili mesajlarında konuşanın, kabul edilmeyen davranışı tanımlamış olması, muhatabın hangi davranışının konuşanda sorun yarattığını anlamasını sağlar. Böylece muhatap, kabul edilmeyen ve değiştirilmesi istenen davranışının hangisi olduğunu öğrenir. Kaynağın, kabul edilmeyen davranışın kendisi üzerindeki somut etkisini ve yaşadığı duyguyu ifade etmesi, muhatabın kendisini kaynağın yerine koyabilmesini ve durumun önemini daha iyi anlamasını sağlar.

Ben-dili mesajlarında konuşanın, kabul edilmeyen davranışın kendisi üzerindeki somut etkisini ve yaşadığı duyguyu ifade etmesi; muhatabın, konuşanın bazı haklarının, beklentilerinin ve duygularının olduğunu anlamasını sağlar. Ben-dilini kullanmak muhataba aynı zamanda değerlilik duygusunu da verir. Oysa sen-dilini kullanmak onun kendisini değersiz olarak algılamasına yol açabilir.

Ben-dili mesajlarında, kabul edilmeyen davranışın somut etkisinin açıklanması ve yaşadığı duygunun belirtilmesi, muhatabın, başkalarını düşünmesini sağlayarak bencillikten kurtulmasına yardımcı olur.

Ben-dili mesajlarında konuşanın belirttiği etki ve duygu muhatabın kişiliğine yönelik değil, onun davranışına yöneliktir. Ben-dilinin günlük hayatta kullanılması, kişiliğin değerlendirilmesi yerine davranışın değerlendirilmesini ortaya çıkartır. Bu nedenle ben-dili mesajları muhatabın benlik saygısını ve kişiliğini zedelemeyen, kendisine olan güven duygusunu da sarsmaz, aksine benlik algısında yükselmeye neden olur. Kendisine güven duyan birey de davranışlarını kontrol etmede zorluk çekmez.

Sen-dili, itham edici ve suçlayıcıdır. Netice itibarıyla mesajı alan kimsede düşük benlik saygısı oluşturur. Buna karşılık ben-dili kullanarak mesaj veren kişi olumsuz duygularını, muhataba, onu küçültmeksizin iletir.

Sen-dilinin suçlama içermesi ve kişileri hedef alması, savunmacılığa ve kutuplaşmaya yol açar. Ben mesajları ise, mesajın içerisindeki gerilimin bir kısmını giderir, muhatabın mesajı dinlemesini kolaylaştırır. Ben-dili mesajlarında

⁹ Konuyla ilgili olarak bkz., Thomas Gordon, *Etkili Anababa Eğitimi*, Çev. Emel Aksay, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 105-107; Paul W. Swets, *Ergen Çocuğunuzla Konuşma Sanatı*, Çev. Bahar Atlamaz, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998, s. 72; Bruce Fisher, *Sona Eren İlişkinin Ardından Yeniden Toparlanmak*, Çev. Semra Eren, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 1998, s. 134; Joel Kotin M. D., *Eşinizi Etkileyerek Evliliğinizi Kurtarın*, Çev. Belli değil, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, s. 48; Bünyamin Çetinkaya, *Ruhsal Açından Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 39-41; Serap Nazlı, *Aile Danışması*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000, s. 213; Alev Önder, *Ailede İletişim*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 63; Özcan Köknel, *İnsanı Anlamak*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 385; Ömer Baldık, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Rehberi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 49; Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 119; Hayrünisa Saldıroğlu ve diğerleri, *Rehberlik Etkinlikleri Orta Öğretim Kurumları Sınıf Öğretmenleri İçin Onuncu Sınıf Rehberlik Programı El Kitabı*, M. E. B., Ankara, 2002, s. 33; Cevat Celep, *Sınıf Yönetimi ve Disiplini*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 137; Gordon, *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*, s. 125-127; Mc. Whirter, Voltan-Acar, s. 99, 139; Özen, s. 78; Çağdaş, Şahin Seçer, s. 200-202; Çağdaş, s. 138-140; Nas, s. 118-119; Dönmezer, s. 113-115.

suçlama ve yargılama olmadığı için muhatap savunucu bir tutum içine girmez ya da daha az savunmacı tepkiler gösterir. Muhatabın savunucu bir tutum içinde olmaması, iletişimin çatışmalı bir biçime düşmesini engeller. Muhatabı mesaja karşı direnme ve karşı çıkma yönünde tahrik etmez. Birisine olumsuz duygularımızı söylemek, onu, bu duygulara neden olduğu için suçlamaktan daha az iticidir. Ben-dili, iletişimi geliştirirken; sen-dili, tahrip eder.

Ben-dili mesajları muhataba, konuşanın duygularını iletir. Ancak davranışını değiştirip değiştirmeme konusunda muhatabı özgür bırakır. Sorumluluk muhataba aittir. Bu durumda muhatabın gelişmesine, davranışının sorumluluğunu almayı öğrenmesine yardımcı olur. Ben-dili mesajları konuşanın, muhataba yapıcı davranması için bir şans verdiğini, gereksinimlerine saygı göstereceğine güvendiğini ve sorumluluğu muhataba bıraktığını anlatır.

Muhatabın, konuşandan sürekli ben-dili mesajları alması, ilerde onun da kendisini ben-dili mesajı ile ifade etmesini sağlar. Örneğin çocuk bu konuda ane-babayı örnek alarak konuşabilir, o da ben dilini kullanmayı alışkanlık haline getirebilir.

Ben-dili mesajları aracılığı ile gerçekleştirilen etkili iletişim, konuşan ve muhatabı birbirine daha çok yaklaştırır, birbirlerini anlamalarını kolaylaştırır. Ben-dilini kullanarak verilebilecek mesajlar, konuşanın muhatabı daha iyi algılamasına, duygu ve düşüncelerine ortak olmasına yardımcı olur. Bu şekilde konuşan kimse hem rahatsızlığını dile getirmiş olur hem de karşısındaki kişinin kişisel haklarına ve benliğine olumsuz yüklemeye bulunmamış olur. Böylece aralarındaki saygı, samimiyet ve empatiye zarar vermemiş, muhatabın varlığına duyduğu saygıyı kırıncı olmayan ifadelerle ona yansıtmış olur. Bu sayede muhatap hem konuşanın düşüncelerini öğrenir hem de buna uygun olarak istenilen olumlu tutum ve davranışı geliştirebilir.

Ben-dilini kullanmayı öğrenmek, insanın sevdikleriyle, yakınlarıyla iletişim kurmasına yardımcı olur. Kişi ben mesajlarından yararlanarak, başkalarıyla etkileşime girme ve öfkesini yapıcı bir şekilde ifade etme yöntemi geliştirebilir.

Ben-dili, birisine, davranışının sorun yarattığını bildirmenin en iyi yolu olmakla birlikte her derde deva değildir, sihirselsel bir etkisi yoktur. Ben-dilini kullanmak, davranışlarıyla sorun yaratan kişinin kendisini hemen düzelteceği garantisini vermez. Ben dili, söz konusu sorunu çözmek için sadece bir başlangıçtır. Muhatap, konuşanın bilemeyeceği sebepler yüzünden sorun yaratan davranışını sürdürmekte ısrar edebilir. Gerekli koşullar hazır olmadığında, muhatapla gerçekleştirilen ilişkiler beklenildiği gibi değilse "ben iletileri" işe yaramayabilir.¹⁰

Kur'an'da Ben-Dili İle Yapılan Bir Konuşma Örneği

¹⁰ Çetin Özbey, *Çocuk Sorunlarına Yapıcı Çözümler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 114; Gordon, s. 106; Nas, s. 120.

Ashâbu'l-Karye kıssası, Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'den inkârcı Kureyş halkına anlatmasını istediği bir kıssadır. Hz. Muhammed'in Kureyş halkı karşısında yaşadıklarıyla Ashâbu'l-Karye kıssasında anlatılan dâvet olayı birbirine benzemektedir. Bu Yüzden Yüce Allah, Hz. Peygamber'den örnek olarak Ashâbu'l-Karye kıssasını ibret almaları için inkârcı Kureyş halkına anlatmasını istemektedir.¹¹ Tarihin belli bir döneminde tebliğ hadisesinde yaşanan iletişim sürecini Hz. Peygamberin tebliğ dönemine taşıyan Kur'an, dolaylı olarak buradaki iletişim ilkelerinin yerine göre her çağda kullanılabileceğine işaret etmektedir.

Ashâbu'l-Karye kıssası bazı önemli iletişim ilkelerini içeren kesitlerden birisidir. Örneğin, "Bize gereken, sadece açık tebliğdir, dediler." (36/17) âyetinde muhatap baskı altında tutmama, mesajı gönülden benimsetmeye çalışma ilkesine uyulmaya çalışılmıştır. "Şehrin en uzak kesiminden bir adam koşarak geldi ve ey kavmin, sizden ücret istemeyen, gönderilen bu elçilere uyun. Bunlar doğru yol üzerinde bulunuyorlar." (36/20-21) âyetlerinde, iletişimde kaynağın güvenilirliği ilkesi öne çıkarılmıştır. Görüldüğü gibi, kaynak konumundaki Elçiler ulaştırdıkları mesaja karşılık bir çıkar beklentisi içerisinde olmamışlardır.¹² Yine kıssada, iletişimde yerine göre etkili olan tutumlardan birisi olan "ben-dili" mesajlarına da yer verilmiştir. Bu tutumun avantajlarından yararlanılmaya çalışılmıştır.

Ben-dili'nin karşılığı sen-dili'dir. Kıssada gerek Elçilerin gerekse davetçi mümin kişinin sen-dili'ni de kullandığına tanık oluruz. Kıssada rol alan davetçiler yerine göre her iki kullanımın avantajlarından yararlanmayı düşünmüşlerdir. Elçilerle muhatapları arasındaki iletişimde daha ziyade sen dili unsurları hâkimdir. Bunun yanında kıssada ben-dili'ni etkili şekilde kullanan davetçi müminin de konuşmasına sen-dili ile başladığını ve daha sonra ben-dili'ne dönüş yaptığını gözlemleriz. Şöyle ki, davetçi mümin ilk ifadelerinde halkına sen-dili'yle, "Ey kavmin, sizden ücret istemeyen, gönderilen bu elçilere **uyun.**" diye seslenmiştir. Anlaşıldığına göre ben-dili, kıssada başvurulan tek seçenek değildir. Nitekim Elçiler, muhatapları tarafından kendilerine yapılan tehdit karşısında açıkça sen-dili'ni kullanmışlardır: "Uğursuzluğunuz sizin kendinizdendir. Size öğüt verildiği için mi uğursuzluğa uğruyorsunuz? Hayır, siz aşırı giden bir kavimsiniz." (36/19)

Kur'an'da geçen Ashâbu'l-Karye kıssasında ben-dilinin önemi ve muhtevası hakkında ipuçları veren bir kesit aktarılır. Bu kesitte halkını Allah'a ve O'nun elçilerine uymaya çağıran bir kişinin sözlerine yer verilir. Âyetlerde adı zikredilmeyen, kendisinden racul / kişi diye bahsedilen davetçi mü'min, halkına

¹¹ Ebû Ali el-Fadl İbn el-Hasen İbn Fadl et-Tabresî, *Mecmeu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmî, Beyrut, 1997, VIII/201; Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Suhn l'î'n-Neşr ve't-Tenvîr, Tunus, 1990, XI/358; Said Havva, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1990, XII/135.

¹² Burada sözünü ettiğimiz iletişim ilkeleri için bkz., Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İletişim*, Nursan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 114-116, 129-132

yaptığı iman çağrısında ben-dilinin etkili bir şekilde kullanılmasının örneğini sergiler.

Halkını uyarmak üzere gelen kişi, gerçekte halkının davranışlarını kabul etmediğini açıklamak istemesine rağmen, ben-dilini kullanarak ve kendisinden bahsederek problemi onlara anlatmaya çalışmıştır. Konuşmasının merkezine halkını değil, kendisini koymuştur yani sen merkezli değil, ben merkezli mesajlar vermiştir. Bu durum âyetlerde kullanılan isim ve fiil kalıplarından açıkça anlaşılmaktadır:

“Ben niçin beni yaratana kulluk etmeyeyim? Siz de hep O’na döndürüleceksiniz. O’ndan başka tanrılar edinir miyim hiç. Eğer O çok esirgeyen, bana zarar vermeyi dilesen, onların şefaati bana bir fayda sağlamaz ve onlar beni kurtaramazlar. O takdirde ben, açık bir sapıklık içinde olurum. Ben sizin Rabb’inize inandım, gelin beni dinleyin.”¹³

Bu ifadeler tebliğin hikmet inceliklerini taşımaktadır. Putperest halkı uyarmak için gelen kişi, onlara “telâttuf” göstermiş yani yumuşaklık ve hikmet içeren bir yöntemle hitap etmiştir. Halkına öğüt verdiği halde, sanki kendine öğüt veriyormuşçasına bir irşatta bulunmuştur. Onun halkına söyledikleriyle ilgili anlatım üslubu olabildiğince etkileyicidir. Burada seçilen ifade şekli, belîğ yani edebî etkinliği olan bir sözdür, muhatapta şefkat ve yakınlık hissi uyandırmaya çalışan, incelikli ve dikkatle seçilmiş sözlerdir. Halkını uyarmakta olan mü’min kişi onlara, “Ben sizi kendim gibi düşünüyorum” mesajını iletme istemiştir. Kendisi için tercih ettiği şeyleri onlar için de tercih ettiğini ortaya koymuştur.¹⁴

Halkına öğüt veren kişi, ben dilinin avantajlarından yararlanmak istemiştir. Kıssanın anlatıldığı âyetlerden anlaşıldığına göre konuşma son derece hassas, sinirlerin gerildiği, her türlü tehdidin bulunduğu bir ortamda geçmektedir. (Yâsîn, 36/13-18) İşte halkını uyaran kişi böyle bir ortamda ben-dilini kullanarak şefkat ve yakınlık hissi uyandırmaya, tahrikleri yatıştırmaya, gerilimi azaltmaya çalışmış olabilir. Fakat Elçilerle bölge halkı arasındaki diyalog bir bütün olarak değerlendirildiğinde, tebliğe muhatap olan insanların kendilerine getirilen mesajlara bütünüyle kapattıklarını, hem elçilere hem de mesajlara karşı önyargıyla yaklaştıklarını gösterir.

¹³ Yâsîn, 36/22-25.

¹⁴ Ebu’l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmızı’t-Tenzil**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, IV/10; Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, **Fethu’l-Kadîr**, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, 1995, IV/452; İsmâil Hakkı el-Bursevî, **Tefsîru Rûhu’l-Beyân**, Mektebetü Eser, İstanbul, 1389 h., VII/385; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsımî, **Tefsîru’l-Kâsımî**, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, 1994, VI/41; İzzet Derveze, **et-Tefsîru’l-Hadis**, Çev. Mustafa Altınkaya ve Diğerleri, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, II/20; Ebu’l-A’lâ el-Mevdûdî, **Tefhîmu’l-Kur’ân**, Çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, IV/518; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, Eser Neşriyat, İstanbul, tsz., VI/4018; Ömer Nasuhi Bilmen, **Kur’anı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, VI/2928.

Muhatabın katı tutumunu yumuşatabilmek için iletişimde başvurulabilecek en alçakgönüllü ve gönül kazanmayı kolaylaştırıcı yöntemlerden birisi olan ben-dili bile bölge halkının önyargılarını ortadan kaldıramamıştır. Davetçi müminin inkârcı muhataplar karşısındaki bu tutumu, inkârcılar karşısında meseleyi alttan almayı, görünürde muhatabın üstünlüğünü kabul etmeyi çağırırsa bile, Kur'an, yeri geldiğinde bu yöneme başvurulabileceğine işaret etmiştir. Davetçi mümin, ben-dili'ni kullanmak ve bir anlamda işi alttan almak suretiyle ikiyüzlülük de yapmış değildir. Onun, öldürüldükten sonra halkı için söyledikleri,¹⁵ samimiyetinin açık bir göstergesidir. Onlar yeter ki, iman etsinler diye alçakgönüllü davranmayı göze almıştır.

Uyarıcı kişi, halkının davranışını yanlış bulmasına rağmen, onları bundan dolayı suçlayıcı ve yargılayıcı bir üslup kullanmamaya özen göstermiştir. Böylece mesaja direnmelerini, karşı çıkmalarını, savunucu bir tutum geliştirmelerini önlemek istemiştir.

Uyarıcı, ben-dilini kullanmak suretiyle, halkının kişiliğini hedef almadığını, sadece onların söz konusu edilen davranışlarına dikkat çekmek istediğini ortaya koymuştur. Böylece onların güvenini kazanmayı hedeflemiş, aralarındaki saygıyı ve empatiyi korumaya çalışmıştır. Kendisinin de bazı haklarının, beklentilerinin, duygularının olduğunu halkına kabul ettirmeyi istemiştir.

Âyette belirtildiğine göre uyarıcı kişi, halkına şu şekilde konuşmuştur: Bana ne oluyor ki, beni yaratana ibadette bulunmayayım? Oysa siz, evrenin yaratıcısı olan Allaha döndürüleceksiniz. Ben hiç evreni yaratmış olan Allah'tan başka tanrılar edinir miyim, yaratılmış, aciz ve geçici şeylere tapar mıyım? Eğer Rahmân olan Allah benim başıma bir kötülüğün gelmesini takdir etse, sizin taptığınız putların şefaathleri bana hiçbir yarar sağlamaz. O sahte tanrılar bana yönelecek kötülükten, ilâhî azaptan beni kurtaramazlar. Böyle aciz varlıkları nasıl tanrı edinebilirim. Kuşkusuz ben Allah'tan başka herhangi bir varlığa tanrı olarak tapacak olursam, açık bir sapıklığa düşmüş olurum.

Halkını uyaran kişinin konuşmalarında ben-dilinin içerdiği öğeleri görebilmekteyiz. Uyarıcı kişi, kendisini rahatsız eden davranışı yalın ve açık bir şekilde tanımlamaktadır. İnsanın neden Allah'a ibadet etmesi gerektiğini ve neden putları şefaathçi edinmemesi lazım geldiğini açıkça, somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Uyarıcı kişi, Allah'a inanmaması ve putları şefaathçi edinmesi durumunda uğrayabileceği zararları, içine düşebileceği inanç sapıklığını dile getirmektedir. Böylece halkının olumsuz davranışlarının yol açacağı etkilere dikkat çekmektedir. Üçüncü olarak uyarıcı kişi, halkının olumsuz davranışları yüzünden üzülmede rahatsızlık duymaktadır. Bu durum, halkına karşı yaptığı konuşmada açık ifadelerle yansıtılmasa bile, âhiret hayatından sunulan kesitte

¹⁵ "Ona: "Cemete gir" denilince: "Keşke, kavmim Rabb'im'in beni başısladığını ve beni ağırılanlardan kıldığını bilseydi" dedi." (36/26-27).

(Yâsîn, 36/26-27) dile getirilmektedir. Halkını uyaran kişi, bu davranışını içinde/kalbinde belli duygulara yer vererek gerçekleştirmiştir. Nitekim bu kişi ölüp âhirete gittikten sonra bu duygularını dile getirmiştir. Onun âhret yaşamından bir kesit sunan Kur'an, olayı şu şekilde tasvir eder:

*"Ona: "Cennete gir" denilince: "Keşke, kavmim Rabb'immin beni başışladığımı ve beni ağırılananlardan kıldığımı bilseydi" dedi."*¹⁶

Halkını uyaran kişi, cennete girip Allah'ın ikramlarıyla karşılaşınca, içinde bulunduğu durumu kavminin de bilmesini istemiştir. Bu temennisini "keşke!" diyerek dile getirmiştir. Allah dostlarının alışkanlıklarına bağlı olarak kendisine düşmanlık edenlere karşı bile intikam duygusu yerine acıma hissi ile yaklaşmıştır. Hayatta iken olduğu gibi, şehit edildikten sonra da halkının iyiliğini düşünmüştür.¹⁷ Uyarıcının konuşmasında, ben-dilinin üçüncü ögesi olan "duygu"nun da mevcut olduğunu buradaki âhret tasvirinden anlıyoruz. Onun, halkının durumu için üzüldüğünü, onlara acıma hisleri beslediğini ve hep onların iyiliğini istediğini öğreniyoruz.

Aslında halkını uyarmak için gelen kişi halkının Allah'a kulluğu terk etmesinden dolayı onları azarlamak, kızgınlığını göstermek istemektedir. Özellikle, "O'ndan başka tanrılar edinir miyim" ifadesi, bir istifham-ı inkârî (inkâr/ret sorusu) olup uyarma, kızma, azarlama anlamı içermektedir.¹⁸ Halkının iyiliğini istemekle birlikte, onların Allah'a iman etmemelerine, içten içe bir kızgınlık ve öfke beslemektedir. Fakat bu duygularını onları kızdırmadan, ortamı germeden anlatabilecek bir yol bulmaya çalışmıştır.

Halkını uyaran kişi dürüst ve sorumlu kızgınlık ifadesi kullanmıştır. Fakat kızgınlığını kendi içinde saklamayı başarmış, halkına yansıtmamıştır. Onları incitebilecek, tepkiye yol açabilecek ifade ve üslup kullanmamaya özen göstermiştir. Bu yöntem ben-dilinin temel karakteristiğini ortaya koymaktadır.

Kısacası, halkına karşı konuşan kişi örneğinden şu mesajlar çıkmaktadır: Hangi düzeyde olursa olsun, insanları eğiten, dini onlara öğreten kişi, muhataplarını incitmeyen, gönül alıcı bir üslûpla onlara yaklaşmalıdır. Âyette halkına karşı konuşan kişinin konuşmasının asıl içeriği, "Siz niçin sizi yaratan ve Kendi'sine döndürüleceğiniz Allah'a kulluk etmiyorsunuz?" şeklinde yorumlanabilir. Fakat insan psikolojisi eleştirilmeye karşı doğal bir tepki geliştirebilir. Hiç kimse doğrudan kusurunun yüzüne karşı söylenmesinden hoşlanmaz. İşte bu

¹⁶ Yâsîn, 36/26-27.

¹⁷ el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II/280; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., III/11; Yazır, VI/4019; Bilmen, VI/2929.

¹⁸ İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997, III/575; el-Beyzâvî, II/280; es-Sâbûnî, III/10.

yüzden söz konusu Kur'an kıssasının kahramanı, halkına karşı, "Ben, niçin beni yaratana kulluk etmeyeyim? diye hitabetmiştir.¹⁹

Âyette geçen, "Ben sizin Rabb'inize inandım, gelin beni dinleyin." sözü, elçilere veya kavme yönelik bir hitap olabilir. Buna göre mü'min kişi, elçilere hitaben ve Allah'a niyazda bulunarak "tanık olun ben sizin rabbinize inandım" demiş olabilir. Ya da kendisini öldürmek isteyen halkına karşı "ben sizin Rabb'inize inandım" demiş olabilir. Böylece, inandığı Rabb'in onların rabbi olduğunu, O'na inanmanın bir suç olmadığını hatırlatmak, onlarda insaf duygusu uyandırmak istemiş olabilir. "Ey halkım gelin beni dinleyin de, Elçilere uyup iman edin" demiş olabilir.²⁰ Yani bu söz iman etmeyen halka yapılan tebliğin devamıdır.²¹

Ben dilinin iletişimde avantajlarının olduğu bir gerçektir. Uyarıcı kişi buna dayanarak halkına karşı ben-dilini kullanmıştır. Fakat Kur'an'dan anlaşıldığına göre (Yâsîn, 36/26-30) halkı onun mesajlarını kabul etmemiştir. Tutum, davranış ve inanç değişikliğine gitmemiştir. Bu durum, ben-dilinin önemsizliğini değil, halkın eski inançlarına olan katı bağlılıklarını ve yeni mesajlara kapalı oluşunu gösterir. Önyargıları dolayısıyla batıl inançlarında ısrar ettiklerini ortaya koyar. Buna rağmen uyarıcı kişi, halkına karşı en olumlu iletişim yolunu kullanmayı sürdürmüştür.

Davetçi mümin, "Ey kavmin, sizden ücret istemeyen gönderilen bu elçilere uyun. Bunlar doğru yol üzerinde bulunuyorlar." (36/20-21) şeklinde muhabata yönelik konuşurken, daha sonraki ifadelerinde mütekellime dönüş yapmıştır. Burada ifade sanatları açısından "iltifat" söz konusudur.

İltifat, genel manada sözün muhabatını, yönünü değiştirme sanatıdır; hitap edilen şeyden dönüp başka bir şeye yönelmektir. Sözün etkinliğini artırmayı, beklenmedik bir anda duygu coşkunu ve duygu yoğunluğu meydana getirmeyi amaçlar. Örneğin konuşan kişi sözü gaipten muhabata ya da muhataptan gaibe çevirir; muhataptan mütekellime ya da mütekellimden muhabata döndürür.²² Kıssada davetçi mümin, muhabata yönelik olarak başladığı konuşması-

¹⁹ Nurettin Turgay, "Kur'an'da "Ashâbü'l-Karye" Kıssası ve Düşündürdükleri", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, sayı: 3, 2003, s. 466.

²⁰ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1997, IX/267; Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, XV/14; İzzuddîn Abdülazîz İbn Abdisselâm ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1996, III/37; Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habîb el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, V/14; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, VIII/128; Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, XXII/305; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâzih*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1991, III/180; es-Sâbûnî, III/10; Yazır, VI/4019; Bilmen, VI/2928; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, VII/342.

²¹ Ebû Bekr Câbir el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, IV/372.

²² Celaleddin Muhammed Kazvini, *Telhis: Kur'an Edebiyatı*, Çev. Muhammed Fahreddin Dinçkol, Ebrar Yayınları, İstanbul, 1990, s. 48-49; Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, Enderin Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 63; Sadık Tural ve diğerleri, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, II/373; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul,

nı, mütetekellime çevirerek sürdürmüştür. Bu değişiklikle muhataplarının duygularını etkilemeyi hedeflemiş, gergin ortamı yumuşatmaya, muhataplarının yakınlığını kazanmaya çalışmış olabilir.

Sonuç

Kur'an'da verilen olumlu, yapıcı kişilik özellikleri, bu konulara muhatap olan her dönemdeki mü'minler için edinilmesi tavsiye edilen örneklerdir. Ashâbu'l-Karye kıssasında anlatılan ve halkını ilâhî gerçeklere uymaya çağıran kişinin davranışları da Müslümanlar için model olarak sunulmuştur. Bu kişinin model olarak sunulan önemli yönlerinden birisi, iletişimde ben-dilini kullanıyor olmasıdır. Ashâbu'l-Karye kıssasında halkını uyaran kişinin ben-dilini kullanmadaki örneği, her çağda ve günümüzde din eğitimi ve dinî değerlerin insanlara ulaştırılması faaliyetlerinde Müslümanların dikkat etmeleri, göz önünde bulundurmaları gereken bir gerçekliktir. Bu gerçekliğe bağlı olarak, genel manada dinî değerleri gelecek kuşaklara aktaran her yetişkin mü'min bireyin, özel manada ise, din eğitimi veren kişilerin ben-dilinin iletişim inceliklerini bilmeleri ve kullanmaları tavsiye edilebilir. Bunun Kur'an'ın mü'minlere bir önerisi olduğu söylenebilir.

Ashâbu'l-Karye kıssasında verilen ben-dili örneğini, günlük hayatın birçok alanında kullanabiliriz. Özellikle yaygın din eğitiminin verildiği camilerde ve halka açık olarak yapılan konuşmalarda ben dilinin avantajlarından yararlanılabilir. Örneğin, camide cemaate konuşan bir hatip, okulda öğrencilere ders veren öğretmen, inanç ve ahlâk eğitiminin kazandırılmasında, yanlış düşünce ve davranışların düzeltilmesinde ben-dili'ni etkili olarak kullanabilir. Birebir ilişki ve iletişimin yaşandığı aile, arkadaş ve iş ortamlarında oluşan dinî ve ahlâkî içerikli iletişimde ben-dili'nin avantajlarından yararlanılabilir. Katı inançlara ve önyargılara sahip bulunan, bunları değiştirmeye hatta tartışmaya dahi yanaşmayan Karye ashâbına / halkına bile ben-dili kullanılarak yaklaşıması, iletişimde mümkün olan her yolun denenebileceğine işaret eder. Dinî ve ahlâkî konularda insanlarla iletişim kuranlar, davetçiler, tebliğciler, din eğitimcileri iletişimin avantaj sağlayan her ilke ve yöntemini, dolayısıyla da ben-dili'ni kullanmayı denemelidirler.

Günümüzde iletişim alanında yapılan inceleme ve gözlemler ben-dili konusunda önemli verileri ortaya koymuştur. Ashâbu'l-Karye kıssasındaki ben-dili konuşması örneği, günümüz araştırmalarının kazandırdığı açılımlar ışığında değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Kıssada anlatılan örnek olayda, ben-dili öğelerinin nasıl yer aldığını, ben-dili kullanmanın hangi amaçlara hizmet ettiğini açık bir şekilde görebilmekteyiz.

Kuşkusuz, Kur'an her alanda ayrıntılı açıklamalar yapmaz, her konunun detayına girmez. Ama seçtiği ve sunduğu örneklerle mü'minleri genel manada yönlendirir, teşvik eder. İletişim alanında "ben-dilini kullanma" gibi çok önemli bir ayrıntıyı Müslümanlara örnek olarak sunan Kur'an, dolaylı olarak iletişim alanında bütün yapıcı ilke ve yöntemleri araştırıp keşfetmeyi ve bunları günlük hayatta kullanmayı önerir.